

УДК 502.1:271.2-1
DOI: 10.5937/sabornost1913029M
Оригинални научни рад

Игнатије Мидић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд

Теологија и еколошки проблем¹

Abstract: Еколошки проблем прети да уништи читаву творевину Божију, док је суштински проблем теологије управо смрт и пропадљивост. Ми теолози се обично бавимо проблемом зла у свету у етичком контексту, заборављајући често да највеће зло које може учинити човек јесте да уништи живот, тј. да уништи Божију творевину. Да бисмо, међутим, могли да суздијемо проблем уништавања природе, потребно је најпре да истражимо корене проблема којег називамо еколошки проблем. Тачније, потребно је да направимо правилну дијагнозу болести која се зове еколошки проблем да бисмо потом могли да приступимо терапији, тј. лечењу истог. Аутор одговара на питање: где су корени еколошке кризе и која је адекватна њена терапија?

Key words: теологија, еколошки проблем, Литургија, заједница, вечни живот.

Ако би теологија требало да се посебно бави неким проблемом данас, то је несумњиво еколошки проблем. Разлог је што еколошки проблем прети да уништи читаву творевину Божију, док је суштински проблем теологије управо смрт и пропадљивост. Ми теолози се обично бавимо проблемом зла у свету у етичком контексту, заборављајући често да највеће зло које може учинити човек јесте да уништи живот, тј. да уништи Божију творевину. Да бисмо, међутим, могли да суздијемо проблем уништавања природе, потребно је најпре да истражимо корене проблема којег називамо еколошки проблем. Тачније, потребно је да направимо правилну дијагнозу болести која се зове еколошки проблем да бисмо потом могли да приступимо терапији, тј. лечењу истог. Где су корени еколошке кризе и која је адекватна њена терапија?

Обично се узроци еколошког проблема, као и других проблема који имају везе са злом у свету, траже у непоштовању закона, укључујући и моралне законе, или у недовољној информисаности савременог човека, тј. у његовој недовољној образованости. Отуда су и апели упућени савременом човеку у вези са овим проблемом углавном декларације јуридикке

* ignatije@bfspc.bg.ac.rs

¹ Реферат је прочитан на симпозијуму Halki Sammit III у Истамбулу од 1–4 јуна 2019.

и етичке природе, као и логичке — да се човек уразуми и да престане да уништава природу. Сведоци смо, међутим, да ови апели не дају резултате што нас упућује да узроке еколошке кризе треба тражити на другом месту. Начелно, узроци се налазе у савременом начину мишљења и живота човека. Тачније, налазе се у западноевропској цивилизацији која је углавном изграђена на принципима западног хришћанства, а којој цивилизацији припадамо сви ми и која је данас доминантна у читавом свету.² Еколошки проблем се не среће у предхришћанском периоду што указује на то да је и хришћанство, посебно западно, једним делом одговорно за еколошку кризу.³ Које су то главне карактеристике западноевропске цивилизације којој припадамо сви ми, а које утемељују савремени начин живота и воде ка уништењу природе и живота уопште?

На почетку, оно што прво запажамо је да наш савремени културолошки контекст сматра човека господаром над читавом природом и оним који је изнад свих других бића, и то зато што човек има ум и разум који му дају могућност да господари над свим живим. Сагласно томе, човек наше епохе приступа природи и свету који га окружује логички. Идентификујући себе, али и свет око себе логички, савремени човек га види као ствар (*natura*) или као машину коју сазнаје кроз логичку анализу, а ради употребе на своју сопствену корист. (Отуда нимало није случајно то што за нашу цивилизацију све оно што се не може употребити јесте безвредно, као и то што је свако знање које не доноси неку корист равно незнању!).

Друга карактеристика је та што савремени човек види себе као јединку која је одсечена од других и нема онтолошке везе са осталим спољним светом, а чији је главни циљ срећа схваћена као уживање — поистовећена са ужитком. Отуда он природу углавном види као другу у односу на себе и као ону која му се нуди ради остварења овог циља — сопственог уживања. У овом правцу и ради овог циља човек развија технику и технологију које су производ људског логичког истраживања и које он употребљава да би што лакше остварио свој циљ живота. Будући да захтеви за уживањем никад не престају, већ се напротив стално увећавају, човек западноевропске цивилизације се претвара у потрошача природе до коначне њене потрошње, а да не схвата да ће оваквим начином живота и понашањем уништити не само природу, већ и самог себе. Из ових разлога, тј. логичког приступа животу, и из идентитета у својој индивидуалности која му даје утисак да је он сам себи довољан, човек не може да буде ни свестан еколошког проблема, као ни ограничености природних ресурса, упркос томе што познати светски научници указују на све већу опасност од уништења природе и што учестале временске, односно климатске промене

² Уп. Мидич, 2013.

³ Види запажања: Ζηζιούλας, 1992; White, 1967.

алармирају да са природом и са нама свима нешто није у реду. На који начин свет покушава да реши еколошки проблем?

У односу на решење овог великог проблема чују се све учесталији позиви од најеминентнијих научника многих области упућени савременом човеку да се дозове памети и да смањи своје прохтеве како би се смањила производња и избегла свеобухватна катастрофа која произлази из прекомерне злоупотребе природних ресурса. Међутим, као што смо и сами сведоци, ови апели да се човек уразуми, тј. да буде логичан и да се логички понаша у односу на природу, не дају жељене резултате, зато што је управо логика и логички приступ животу и довела до еколошке кризе. Јер, да бисмо спознали да еколошки проблем угрожава и наше биће и постојање читаве наше планете, треба најпре да схватимо да природа није вечна, већ да може да буде неповратно изгубљена уколико наставимо да је израбљујемо као што то чинимо сада. Зло логичког посматрања природе јесте, између осталог, и у томе што човек мисли да је свет у коме живимо беспочетан и бескрајан и да је као такав неисцрпни извор његовог уживања. Јер, људска логика нити може да претпостави апсолутни почетак нечега, нити пак његов апсолутни крај. И зато га не брине што се природа немилосрдно израбљује и уништава без обзира на све гласнија упозорења многих научника да ћемо се, ако овако наставимо, брзо наћи пред општом пропашћу. Ово нећемо моћи да схватимо приступајући природи логички, већ само на основу искуства љубави према другом. Једино љубавно искуство открива да сва бића имају почетак и да могу да имају апсолутни крај.⁴ Јер, кад се изгуби једно вољено биће, тада схватамо шта значи апсолутни губитак. Такође, да postanемо свесни да смо и ми део природе и да делимо њену судбину, не можемо другачије осим кроз искуство љубави. Губитком једног вољеног бића као да и ми умиремо. Све ово не можемо схватити и прихватити уколико наставимо да природу и свет око нас посматрамо искључиво логички, тј. као ствар, што је резултат логичког приступа бићима која нас окружују. Где је стварно решење еколошког проблема и који допринос може теологија да да у вези са превазилажењем поменутих кризе?

Очигледно је да потребујемо један другачији начин у лечењу насталог проблема. Потребно је, као што пише Митрополит пергамски Јован (Зизиулас)⁵, да променимо савремени начин живота и да створимо једну нову цивилизацију уколико желимо да избегнемо свеопшту катастрофу која ће уништити живот на нашој планети. Шта подразумевамо под тим да променимо начин живота и да створимо нову цивилизацију? Обично кад говоримо о промени начина живота, под тим подразумевамо промену закона и етичких норми или враћање на старе етичке принципе. Међутим,

⁴ Уп. Мидић, 2018.

⁵ Ζηζιούλας, 1992.

да ли могу закони и етичке норме да апсолутно уреде наш однос према природи и другим људима? Да ли се стварање нове цивилизације може утемељити на законима и на враћању на старе етичке норме или пак на стварању нових? Уосталом, зар закони уопште, а самим тим и етички закони, нису у великој мери и производ људске логике карактеристичне за поједине епохе, као што је то случај и са нашом цивилизацијом и у њој важећом етиком? Која основа треба да буде темељ новој цивилизацији? Који је задатак теологије, посебно православне, и у чему би био њен допринос у стварању нове цивилизације и решењу еколошког проблема?

Пре више од деценије као одговоран за православну веронауку, која је тих година поново уведена у наставни програм државних школа у Србији, написао сам уџбеник за децу која су похађала православну веронауку и у том уџбенику једну причу која је отприлике гласила овако. Наиме, мајка једног малишана по имену Богољуб поклонила је свом сину за рођендан једну птичицу. Богољуб се много обрадовао дару и заволео је тако силно ту птичицу да јој је дао и име, Божидар. (Имена малишана и птичице имају своје посебно значење, а које је у вези са нашим проблемом.) Једног дана, вративши се из школе, мали Богољуб је затекао отворен кавез, али није нашао своју птичицу Божидара. Питао је маму: „Где ми је птичица?“ „Не знам“, одговара мама, „биће да ју је појела маца.“ Тада је мали Богољуб почео силно да плаче за својом птичицом. Мајка, да би га умирила, каже му: „купиће ти мама другу птичицу, лепшу од Божидара.“ Богољуб кроз плач каже: „нећу другу, хоћу Божидара.“ „Ма није могуће, Божидара више нема и не може да се врати.“ На крају, видећи да се дете не смирује, каже му: „дете моје, мислим да Божидара није појела мачка, већ је излетео кроз прозор и отишао са другим птицама.“ „Знаш“, каже му, „птичица је дивља и жели да је слободна и да је са другим птицама које су њени другови.“ „Наравно, Божидар тебе воли и никад те неће заборавити, али је то што је одлетео природно за једну птичицу. Сваког јутра кад дођу птичице у нашу башту, ако добро загледаш, видећеш и Божидара с њима како те поздравља.“ Мали Богољуб се мало умирио, иако је још увек осећао бол за својим Божидаром јер је хтео да верује својој мајци да је његова птица још увек жива. И заиста, следећег јутра, гледајући птице у својој башти, као да је видео и Божидара или му се, можда, тако учинило.

Поуку коју је требало да извуку деца из ове приче била је следећа. Прво, кад било које биће постане део једне љубавне везе двеју личности, каква је ова између овог малог Богољуба и његове мајке, постаје непоновљиво и незаменљиво. На неки начин постаје и оно личност. Кад се изгуби, не може га надоместити ниједно друго. Друго, љубав према овим бићима открива нам и учи нас да су сва бића крхка и смртна. Могу сваког часа да се изгубе заувек ако их не чувамо и не пазимо. Треће, њихово постојање, као и њихова смрт, апсолутно зависи од једне љубавне заједнице. Мимо

ње многа бића постоје и умиру, али ми то као да и не примећујемо. Она стварно постоје и стварно умиру за нас само ако их волимо. Такође, њихово постојање и њихова смрт има онтолошке последице и по нас и наш живот и постојање. Ако ће живети она, живећемо и ми, али ако умру, изгубићемо се и ми. Дакле, да бисмо ми живели, потребно је да живи читава природа. Будући да смо сви смртни и сви умиремо, ово није могуће да се оствари без интервенције једне друге личности која је по природи бесмртна и која би нас и целокупну природу волела. Другим речима, без Бога и његове љубави према нама не можемо ни ми постојати. Бог је, међутим, показао да нас воли на тај начин што нас је створио. Он је први показао љубав према нама тиме што нас је створио и дао нам живот. Међутим, да би нас Бог учинио вечно живим, потребно је да смо и ми и целокупна природа у заједници љубави с Њим, тј. потребно је да и ми желимо заједницу љубави с Богом. Целокупно ово искуство нас упућује на Евхаристију, на Литургију и литургијски догађај. Шта примећујемо у Литургији у вези са постојањем природе и проблемом смрти?

На основу евхаристијског искуства сазнајемо да је цео свет и ми у њему један дар Божији, плод његове љубави. Бог је створио сва бића из небића из љубави. Нас људе је посебно заволео и даровао нам сва бића. Ако волимо Бога, који нам је даровао сва бића из љубави, разумећемо да је овај дар, тј. свет за нас леп и да без њега не можемо ни ми живети. Да би свет и за Бога био леп и непоновљив, потребно је да га ми људи дарујемо Богу; да он буде наш дар Богу као израз наше љубави према Њему. То се управо догађа кад човек, односно Христос, у светој Литургији дарује свет Богу из љубави према Њему. Тада свет добија апсолутну вредност и за Бога. Постаје Божији свет без кога ни Бог не жели више да живи. Тачније, када целокупна природа и сви људи постану део литургијског догађаја који није ништа друго до улазак света у љубавну заједницу између Бога Оца и његовог Сина Исуса Христа, који се поистоветио са нама и који дарује целокупну природу и све нас Богу Оцу из љубави према Њему, тада сви људи и читава творевина постаје једна личност за Бога Оца у Личности његовог Сина Исуса Христа, кога Отац највише воли. Дакле, да би створена бића живела и да бисмо и ми живели, потребно је да будемо део љубавне заједнице Бога Оца и Сина и Светога Духа, тј. потребно је да постанемо део евхаристијске заједнице.

На овом литургијском искуству односа према свету и другим људима треба да буде утемељена нова цивилизација, тј. нови начин живота. Литургијско искуство треба да прожме целокупни наш свакодневни живот, културу, науку, уметност и друго како би целокупни свет постао једна „космичка Литургија“ — да се послужимо речима св. Максима Исповедника.

Дакле, нова цивилизација треба да се утемељи на литургијском опиту какав је био случај на хришћанском Истоку вековима. То никако не

значи враћање у прошлост и понављање историје. Значи, међутим, стварање нове цивилизације кроз лични однос са Богом, а у овом односу ће и природа другачије бити виђена и са њом ће се другачије поступати. Она ће престати да буде ствар која нам је на располагању да је потрошимо и одбацимо, какав је случај сада, већ ће постати драгоцен и апсолутно потребна за наш живот, јер нам је дарована од једне вољене личности која нас неизмерно воли.

Ово значи да, ако желимо да избегнемо општу катастрофу, потребно је да променимо начин живота и да створимо ту нову цивилизацију утемељујући је на једном другачијем искуству, љубавном, а не просто да променимо законе, како моралне, тако и друштвене који регулишу наш однос према другом и природи. Јер, и закони, било морални, било друштвени, такође претпостављају логику на којој се темеље. Да је утемељимо, дакле, не на етици и законима, већ на личном, љубавном односу према другом човеку и према Богу. Одавде произлази нужност и велика одговорност теологије за решење еколошке кризе. Овај циљ теологија може да испуни дајући велики допринос решењу споменутог проблема само ако постане евхаристијска теологија — теологија која ће извирати из евхаристијског искуства и из дијалога и сарадње са другим наукама. Одатле ће настати један посебан Етос, а не просто етика као рецепт по коме човек треба да се понаша, како у односу на другог човека, тако и у односу на природу. Из новог Етоса произаћи ће свест о томе да је човек пре свега Свештеник у природи, а затим онај од које он и живи, а не да је он пуки потрошач природе. Отуда, литургијски догађај и искуство нас не само уче томе шта је свет у коме живимо и како треба да се односимо према њему, већ је овај догађај једино спасоносан за свет и човека будући да једини уводи природу у конкретни однос са Извором живота — Богом.

Литература

- Ζηζιούλας, Ι. (1992). *Η κτίση ως Ευχαριστία*. Αθήνα: Ακρίτας.
- Мидич, И. (2013). Православное богословие сегодня. Проблемы и перспективы. *Садорносї̄*, 7, 7–17.
- Мидић, И. (2018). Основни елементи православне гносеологије. *Садорносї̄*, 12, 1–16.
- White, L. (1967). The Historical Roots of our Ecological Crisis. *Science*, 155, 1203–1207.

Ignatije Midić

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology, Belgrade

Theology and Environmental Problem

The environmental problem threatens to destroy the whole creation of God, and the essential problem of theology is death and decay. We theologians usually deal with the problem of evil in the world in the ethical context, often forgetting that the greatest evil that can be done by man is to destroy life, i.e. to destroy the creation of God. However, in order to suppress the problem of the destruction of nature, we must first explore the roots of the problem we call the environmental problem. More precisely, we need to make a proper diagnosis of a disease called an environmental problem so that we can then begin with the therapy, i.e. treating it. The author answers the question: where are the roots of the ecological crisis and what is its adequate therapy?

Key words: theology, ecological problem, Liturgy, community, eternal life.

Датум пријема чланка: 29. 06. 2019.

Датум прихватања чланка за објављивање: 07. 10. 2019.